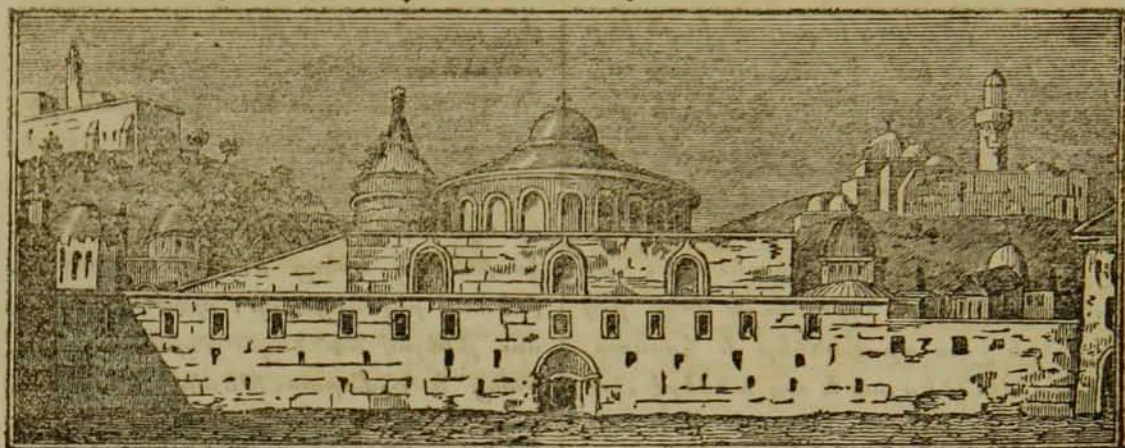

ԹՅԱՍԱՆԵՐՈՒՄԻՒՄ
ԹԻՒ 2.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՓԵՏՐՎԱՐ 28
1877.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԸՆԴՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՁ

ԱՄԵՆ գիրք կամ հեղինակութիւն որք բաղում արնութեամբ և մեծ խղճամով հետախոյզ երկասիրաց պատրաստուելով՝ աղբաց և տոհմատարակ ընդհանուր մարդկութեան կ'աւանդուին Աստուծոյ խոստովութեան հրաշք շնորհիւ, ամենքն ալ ունին մի բարի և գովելի նպատակ, այն է իւր սրբանշիւքն իւր պարունակութեամբ գաղափար տալ հետամուտ ընթերցասիրին, լուսաւորել նորա մտքը, բարձրացունել նորա հոգին, զօրացնել նորա գաղաղութիւնը, փափկացունել նորա սիրտը և ազնուացնել զգացումը

ները, միով բանիւ նպատակել և օգտակար ծառայութիւն մը մատուցանել ամեն այն հետաքննին ընթերցասիրաց՝ որք ըղձակաթ հետամուտ են իրենց գաղափարը ընդարձակելու և միայրը լուսաւորելու յայտնեալ ճշմարտութեանց և սկզբանց հմտութեամբ:

Ուսումներն ու գիտութիւններն լոտ որում զանազան ծիւղերու և մասանց կը բաժնուին՝ որոց իւրաքանչիւրն եւս իրենց առանձին հետեւողն ու սիրահարը ունի, այս պատճառաւ հեղինակութիւնք կամ երկասիրութիւնք եւս զանազան ծիւղերու և մասերու

կը բաժնուին, որոց խւրաքանչիւրն իւր երկասիրի որ և է առարկայի վրայ ունեցած առանձին հմտութիւնը և յատուկ գաղափարը կը պարունակէ. ոչ միայն այսչափ այլ և ուսմանց որ և է մի առանձին ճիւղն եւս որովհետեւ ունի իւր բաղմամբիւ հետեւողն, հետեւաբար մի և նոյն ճիւղի վրայ իսկ կը լինին շատ գրուածներ և հրատարակութիւններ այլ և այլ անձերէ, որոց խւրաքանչիւրն նոյնպէս մի և նոյն առարկայի վրայ իրենց հեղինակաց տարբեր մտածութիւններն ու դատողութիւններն կը բովանդակեն, որք շատ անգամ ալ իրարու բոլորովին ներհակ լինելով, անհմուտ ընթերցողի առջեւ մեծ դժուարութիւն կը յարուցանեն չիտթելով նորա դատողութիւնը ուղիղը թիւրէն կամ ստոյգը անստուգէն որոշելու:

Ահա այս պատճառներով՝ բանասէր ընթերցողն նախ իւր չորաստանջ աշխատութիւնը՝ ի դուր չը վտանդու եւ երկրորդ իւր անհմտութեամբը թիւր գաղափարաց մէջ չը մտնուելու համար իւր սկզբնաւորութեան ատեն կը պարտաւորի երկու ընտրութիւն ընել խնամով և ուշադրութեամբ. նախ իւր սրտի յատուկ վտառքանաց և իւր անձի մասնաւոր ձրից ուշ գնելու է թէ ուսմանց որ ճիւղին վրայ աւելի սէր և յարմարութիւն ունի. երկրորդ՝ թէ ո՞ր հեղինակներն իրենց խորին հրմտութեամբ հասուն գատողութեամբ և արժանի վարկովն ուսումնական աշխարհի մեծամասնութենէն ընդունելութիւն և համակրութիւն գտած են. ուսումնասիրելի ընթերցասէրն այս ընտրութիւնները խնամով և ուշադրութեամբ կատարելէն զինի, եթէ ունենայ հաստատուն կամք եւ յարատեւ աշխատութիւն, կրնայ կանխաւ ապահով լինիլ ապագայի մէջ իւր ունենա-

լիք յառաջագիմութեան և ըզձից պըսակուելուն վրայ:

Այսպէս ուրեմն, խոհական ընթերցասիրին ընտրութեան և հետեւողութեան այս ջանքն ու եռանդն է՝ որ օգտակար կ'ընէ իրեն այն հեղինակութեանց երկոց եւ հրատարակութեանց ընթերցումը, որով վերահասու լինելով նա՝ նոցա յայանած սկզբանց և ճշմարտութեանց՝ կը լուսաւորի մտքը, կը զարգանայ հոգւով և կը փայլի հանճարով: Անհատական ջանից և հետեւողութեանց այս եռանդն է նաեւ որ հետզհետէ բարգելով եւ բաղմամբատկելով ներհուն և հմուտ անհատից թիւր կ'ընդհանրացնէ և կը ծաւալէ հասարակութեան մէջ բնական, բարոյական և իմաստասիրական վարդապետութեանց լոյսն ու ճշմարտութիւնը. ուստի կը ծագի ազգային կամ ընդհանրական յառաջագիմութիւն եւ քաղաքակրթութիւն, որով կը հասնին իրենց նպատակին և կը պըսակուին այն բարեմիտ և մարդասէր հեղինակներն որք բազում չարչարանք և բաղմագիմի վշտակրութեամբ իրենց գտած սկզբունքներն ու ճշմարտութիւնները անշահասէր օգւով հասարակութեան նուիրելու վեհանձնութիւնը կ'ունենան:

Աշխարհի բոլոր հեղինակութիւնները կամ գիրքերը ընդհանուր առմամբ կարելի է բաժանել երկու մասի կամ ճիւղի, մին բարոյական որ կը ծառայէ զարգացման և կատարելագործութեան հոգւոյն, իսկ երկրորդն՝ նիւթական որ կը ծառայէ մտոց մշակութեան եւ մարմնոց հանգստութեան. որոց երկուսն եւս ունենալով իրենց առանձին եւ յատուկ օգուաններն ու շահերն՝ արժանի են մարդկային ազգի համակրութեան և հետեւողութեան. սակայն երբ նուրբ ուշադրութեան

առնուէք անոնց իւրաքանչիւրի տու
մարդկային ազգն մատուցած հիմնա-
կան եւ ընդհանրական օգտից աստի-
ճանները, այն ատեն կը տեսնենք եւ
անոնց իրարմէ ունեցած տարբերու-
թեան աստիճանները, որոց զանազա-
նութեան համեմատ եւս հարկ է որ
մարդն ալ զանազանութիւն և կարգ-
դնէ զանոնք ուսանելուն մէջ ըստ ան-
միջական կարեւորութեան և ըստ օգ-
տից տարբերութեան:

Այս տարբերութեան կարգը դրա-
նելու և սահմանը որոշուելու համար
հարկ կը լինի նկատողութեան առնու-
ն ուսումնասիրել մարդը իւր կազմա-
կերպութեան ամբողջ մասունքներով:
Մարդն ըստ որում գլխաւորապէս եր-
կու մասունքէ կը բաղկանայ այն է՝ ի
հոգւոյ և ի մարմնոյ, այն պատճա-
ռաւ հարկ է նկատել նախ քան զամե-
նայն երկու գլխաւոր մասանց միմեանց
հետ ունեցած վերաբերութիւնը եւ
կախումը, որովհետեւ ինչպէս կը տես-
նենք միշտ մարդոյ կենդանութիւնը,
որով կ'ապրի նա կը շարժի կը գործէ
կը խորհի և մեծամեծ գործեր կը կա-
տարէ, նոյնպէս տեսած ենք շատ ան-
գամ նորա մեռելութիւնը որով ան-
շարժութեան մատնուած մարմինը,
ոչ մի բանի չունի յարմարութիւն եւ
պիտանութիւն, ասկից կրնանք իմա-
նալ որ մարմինը կենդանութեան եւ
գործունէութեան մէջ գնողը հոգին է,
մարդն հոգւով է որ կ'ապրի, հոգւով
կը գործէ և հոգւով կ'զգայ, և որպէս
զի մարդն իբրեւ կատարեալ մարդ ար-
ժանապէս և ըստ օրինի ապրի և իւր
պարտքն ու իրաւունքը ճանաչէ թէ
առ Աստուած, թէ առ ընկերն և թէ
առ անձն, պէտք ունի նախ քան զա-
մենայն հոգւոյ կրթութեան և կատա-
րելագործութեան, որ ուրիշ բանով
չը լինիր բայց միայն բարոյական դաս-

տիարակութեամբ, որով զարգանալով
մարդն սրտի, հոգւոյ եւ զգայմանց
կատարելութեամբ՝ կրներկայանայ աչ-
խարհի իբրեւ անվեհէր և մի ախոյ-
եան, անձնուէր և անընկճելի ոչ մի
գժուարութեան առջեւ, այս եղանա-
կաւ ահա ճանաչելով մարդն իւր ան-
ձը և իւր ընկերը և առ միմեանս ու-
նեցած փոխադարձ պարտաւորու-
թիւնները՝ այնուհետեւ կրսկի խղճի
գիտակցութեամբ կատարել զանոնք և
այս պարտականութեամբ ու սիրով
միտնալով իւր նմանւոյն, իւր ընկերոջ
եւ իւր եղբոր հետ՝ կ'երջանկացունէ
զայն և կ'երջանկանայ, Այս է ահա
մարդոյ կրթութեան և ճշմարիտ յա-
ռաջագիմութեան էական, անմիջական
և առաջին կէտը, առանց որոյ բոլ-
րովին անօգուտ և ապարդիւն կը լինին
ամեն գիտութիւնք և յառաջագիմու-
թիւնք, քանզի ինչի՞ կը ծառայեն այն
ամեն ուսմանց և գիտութեանց յա-
ռաջ բերած մեծամեծ արդիւնքներն
ու գիւրութիւնները, երբ անոնցմէ օ-
գուտ քաղել և երջանկանալ չը գիտեր
մարդն, ինչ օգուտ ունի շոգենաւուց
և շոգեկառայ ճանապարհորդութեան
համար մատուցած այն գիւրութիւն-
ներն, երբ մարդն իւր հայրենեաց իւր
բնակած տեղոյն մէջ անգամ իւր քա-
ղաքացւոյ և ընկերակցաց հետ վար-
ուելու մարդավայել եղանակը չը գի-
տեր, ի՞նչ օգուտ ունի երբարակա-
նութեան՝ հազորդակցութեան համար
մատուցած այն հրաշալի արագու-
թիւնն ու գիւրութիւնը՝ երբ մարդ
նոյն ինքն իւր քով ներկայ գտնուող ան-
ձանց և ընկերակցաց հետ հազորդակ-
ցելու արժանաւայել կեքալը չը գիտեր,
ինչ օգուտ ունի երկնային մարմնոյ, և
երկրի ընդերք որպիսութիւնը քննե-
լու գիտութիւնն ունենալ, քանի որ
մարդ գեռ եւս իւր հոգին և սիրտը

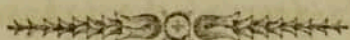
քննելու գիտութիւնը չունի . այն գիտութիւններն , այն ուսումներն , այն յառաջագիմութիւններն և այն գիտութեան ինչ նշանակութիւն և ինչ արժէք ունին այն վայրերն ազգաց և ժողովրդաց համար . որոց հոգին զուրկ լինելով պարտուց և իրաւանց գիտութեան լոյսէն՝ իրենց համար չը կայ ոչ ընկերական , ոչ եղբայրական և ոչ ընտանեկան կենաց քաղցրութիւն , այլ իբրև վայրերն դաղաններ ամայի վայրերու մէջ վայրենաբար ծնանելով , վայրենաբար կ'ապրին և նոյն վայրենութեան մէջ կը մեռնին . իբրեւ բոյս մը որ անգէտ իւր էութեան և որպիսութեան , այսօր կը բուսնի վաղը կ'ապրի և ուրիշ օր մը խորշակահար լինելով՝ ոչնչութեան կը մատնուի . վասն որոյ մարդն այն երկրորդական յառագիմութիւններէն արուեստական գիտութիւններէն օգուտ քաղելու հաճար պէտք է նախ բարոյական գիտութեան մէջ հոգւով զարգացած լինի , սբտով կը թուած և զգացմամբ ազնուացած լինի , որուն ՚ի սրտէ փափաքող ընթերցասէր անձն պէտք է ընտրէ իւր ընթերցասիրութեան իբրեւ առաջին պէտք՝ հեղինակութեանց այն ճիւղը որ կը վերաբերի բարոյական , իմաստասիրութեան կամ աւետարանական վարդապետութեան , և որ գրաւած է բազմութիւ և ստուար հաստրներ . քանզի մարդոյ բարոյական կըլթութեան այս ամենակարեւոր պէտքը նոյն իսկ հեթանոսութեան դարերու խորին խաւարին մէջ , Քրիստոսի ծնունդէն շատ ժամանակ յառաջ ոմանք զգօն եւ հանճարեղ մարդիկ զգալով աշխատած են խղճմտանաց ձայնին հետեւիլ եւ անոր առաջնորդութեամբ վարդապետել ժողովրդեան զգաստութիւն համեստութիւն և ժուժկալութիւն , որոյ՝ ատեն ատեն բաւական

ունկնդիրք եւ հետեւողք եւս զբռնուած են , սակայն ինչպէս որ առանց Աստուածորդայն Յիսուսի մարդկողութեան՝ անհնար էր մարդկային ազգի փրկութիւնն ու վերանորոգութիւնն այնպէս ալ անհնար եղաւ հեթանոսական խաւարին մէջ՝ մարդկանց առ հասարակ այն բարոյական վարդապետութեանց հետեւելը առանց յայտնութեան Յիսուսի Քրիստոսի բարոյական վարդապետութեանց . որ իբրեւ հեղեղ կ'ողողէր ամեն պատրաստուած եւ ընդունակ հոգի եւ արդաւանդ կ'առնէր . և ինչպէս Աստուածորդին Յիսուս իւր Աստուածային անհուն և անչափ սիրոյ զեղմամբ ամենամեծ ծառայութիւն մատուց բոլոր մարդկային ազգին առ հասարակ ՚ի հիմանէ՝ նորագելով գնոսա և վերականգնելով . որուն այնքան երկար դարեր ամեն մարդկային հեղինակութիւն անկարող գրաւուեցաւ , այսպէս ալ նորա Աստուածային վարդապետութեանց և բարոյական օրինաց աւանդապահ , նուիրական կտակն բարձր քան զամենայն հեղինակութիւնս մարդկային ազգի , օգտակար և արդիւնաւոր եղաւ մարդկութեան վերածննդեամբ քրիստոնեայ աշխարհին , որ իւր այսօրուան ունեցած յառաջագէժ եւ քաղաքակիրթ վիճակը կը պարտաւորի միմիայն այն Աստուածային օրինապոյն , որ Աստուածային անհուն իմաստութեամբ ամրապինդ կապած է մարդը մարդոյն հետ և սիրոյ Տիեզերական վարդապետութեան սիւղունքով բոլոր մարդկութիւնը մի մեծ գերդաստան ձուլած է :

Ահա այս ամենամեծ դերադանշութեանց պատճառաւ Աստուածորդայն Յիսուսի սոյն նուիրական կըտակը , որ է Ս . Աւետարանն , իբրեւ միակ կանոն մարդկային ազգի թէ

նիւ թախան եւ թէ՛ բարոյական վիճա-
կի բարեւրութեան հարկ եւ ան-
հրաժեշտ է որ մարդկային ամենայն
տիր հեղինակութեանց մէջ անգամ
առաջին տեղը բռնէ եւ ամեն մարդոյ
առաջին եւ հանապազօրեայ ուսումնա-
սիրութեան առարկայ լինի . քանզի նա
գիտութեան եւ իմաստութեան մի այն-
պիսի անսպառ աղբիւր է , զոր մարդ
որչափ ընթերցասիրէ այնչափ լոյս կը
գտնէ . որչափ հետազօտէ այնչափ նոր
իմաստներ կը տեսնէ եւ որչափ անով
զբաղի այնչափ նոր գաղտնիքներով
կը լուսաւորուի եւ բարոյական զարու-
թեամբ կը կազդուրուի :

Գ . Ս . Շահանէտն :

ՅԵՐԲ ԿԱՍ Ի ՔՈՒՆ ՏԷՐ ՄԵՐ ՏԷՐ

Ո՛հ Գարս . ո՛հ Բարս :

ԳՈՌՆԷՑԻ

Որդիք եմք Տէր լաօնից
Հասեալք հովիտ սրգալից .
Ըսպառեցան ոգիք մեր
Ի յարհաւրացս անըմբեր .
Յերբ կաս 'ի քուն Տէր մեր Տէր ,
Ո՛հ կորնչեմք դառն յեպեր :

Աշիւոնքս 'ի լոյս մինչ փթթեցան օտարին՝
Զըստրկութիւն նախ յունկըն մեր հընչեցին .
Ընդ մայրենի անոյշ կաթին ըսպիտակ՝
Զարտօսր ըզլիւն ճաշակեցաք մեք ջրագդ .
Մատաղ տխրցս թօշնեցան վարդ գարունք
Կեղերձական տրամահազրդդ յողջ եւ սուգդ :
Յերբ կաս 'ի քուն Տէր մեր Տէր ,
Ո՛հ կորնչեմք դառն յեպեր :

Բիւր Սիօնի մեք կարգացաք երանիս .
Ո յկողերաց կախեալ զուռեաց տամնաղիս .
Յօղնաւորիւսր յշատաֆառ Սաղմնայ՝
Ուղիտ արտասուաց հեղուր յաղիս Եփրատայ .
Իսկ մեր տրտում հէծե՛ծանացրս վերկայ՝
Եւրոպ Ափրիկ եւ Ասիակ Ասիա .
Յերբ կաս 'ի քուն Տէր մեր Տէր ,
Ո՛հ կորնչեմք դառն յեպեր :

Ոտիքս անգութ բարձեալ քքբի՛լ եւ ծիծաղ
Վերայ պանդուխտ թշուառ զոյիս կենսանուաղ .
Յանգ յիրերաց ճգնին աւաղ կորցիլ զմեզ՝
Յորտընդոստ ահեղ մարտից յատպարէդ .
Եւ Հայկազանցրս կեանք եւ բաղդ մըթապատ՝
Յաղթականին մեր դո՛ւ կառաց շուք եւ զարդ .
Յերբ կաս 'ի քուն Տէր մեր Տէր ,
Ո՛հ կորնչեմք դառն յեպեր :

Պարկէշտ հարսանց ծանակեցան սրկապանք .
Դեռամուսնաց մընացին լուծ եւ կապանք .
Օտիք այծիք պաճաք եւ ինչք մեր համայն
Յանագորոյն բըռանց յաւար մատնեցան .
Եւ մեք հանգոյն սին սաղարթուց աշնայնի՝
Ի դոյլն հոլմոյ 'ի գիւլ գլորիմք յերերի .
Յերբ կաս 'ի քուն Տէր մեր Տէր ,
Ո՛հ կորնչեմք դառն յեպեր :

Նա 'ւանիկ Հիւսսի

Մարնէ ցասմալի .
Ամպ եւ փոթորիկ
Հետոյն են կընիք .
Մըբըրիկ փայլակ
Ճակատուն պըսակ .
Որոտմունք եւ ճայթ՝
Յոտին իւր 'ի կայթ .
Յաշացն հոտին թափ
Կարկուտ եւ տարափ .
Անմահ բարձրելոյն
Թուէ զինքն հանգոյն .
Ա՛րկ զաթառ իւր մերձ
Լերանց բարձրաբերձ .
Գարշապարին զճոզ
Լիճուն սիրտ 'ի դոզ
Ազգըք եւ ազնիք՝
Պետք ծիրանաճիքդ .
Անձուկ իւր շաւղին
Աստեացըս ուղին .
Սիրտ իւր անձկայրեաց՝
Յօղս որոց այրեաց .
Լոկ ակտրժ քըմաց՝
Արիւն արտասուաց :

Յերբ կաս 'ի քուն Տէր մեր Տէր ,
Ո՛հնչս առնէ քեզ դառն յեպեր :